

jeho rolu preberá opozícia, no najmä optimistický pohľad na víťazstvo disentu (zvíťazil tým, že zrušil svoju existenciu a otvoril priestor pre slobodu a občiansku spoločnosť) vyvolali viaceré námietky a oveľa kritickejšie hodnotenia súčasného mechanizmu moci, hroziaceho vyústiť do nihilizmu a do novej "demokratickej totality" (napr. E. Lánsky, P. Pithart).

Duchaplná diskusia, vystúpenie husľového virtuóza Petra Michalicu a premietnutie poetického, frommovsky ladeného filmu Olgy Sommerovej *Mat' alebo byt'* takisto prispeli k tomu, že zasadnutie Duchovného parlamentu mohlo dostať prívlastok "symposion".

Raisa Kopsová

PhDr. Raisa Kopsová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

RECENZIE

FILOZOFIA
Roč. 51, 1996, č. 8

PODNETNÁ PUBLIKÁCIA O SLOBODE A SPRAVODLIVOSTI

I. BERLIN, J. RAWLS, R. NOZICK, A. MacINTYRE, R. DWORKIN, R. RORTY:
O slobode a spravodlivosti - liberalizmus dnes. Bratislava, Archa 1993, 249 s.

Vo vydavateľstve Archa bola pred časom vydaná publikácia *O slobode a spravodlivosti - Liberalizmus dnes*. Obsahuje výber z najzaujímavejších prác, ktoré boli v oblasti liberálno-filozoficko-politických názorov v priebehu posledných desaťročí vytvorené.

Zostavovatelia Egon Gál a František Novosád v nej s prehľadom sústredili vybrané časti z rozsiahlejších prác šiestich známych autorov (Berlin, I.: *Four essays on liberty*; Rawls, J.: *A theory of justice*; Nozick, R.: *Anarchy, State and Utopia*; MacIntyre, A.: *Whose Justice? Which Rationality?*; Dworkin, R.: *Liberalism and its Critics*; Rorty, R.: *Objektivita, relativizmus, a pravda*). Spoločná téma vybraných štúdií je prezentovaná názvom celej publikácie, sú ňou filozoficko-politické analýzy spomenutých autorov orientované na problematiku slobody a spravodlivosti prepojené s teóriou štátu a spoločnosti. Vybrané štúdie prezentujú hlavné myšlienkové prúdy v liberalizme, no i názory jeho výrazných kritikov. Napriek ideovej polarizácii autorov pôsobí publikácia myšlienkovy ucelene. Štúdie sa navzájom dopĺňajú a v globále sú

základnou informáciou o diskutovaných aktuálnych problémoch z oblasti liberálne orientovanej sociálnej a politickej filozofie.

Úvodná štúdia jedného zo zostavovateľov tejto antológie F. Novosáda je homogénnou súčasťou publikácie. Autor ponúka stručný, no ucelený a prehľadný prierez celým textom. Predstavuje vybraných autorov, pričom dôraz kladie na začlenenie ich práce do portfólia filozofického myslenia druhej polovice 20. storočia.

Za ťažiskové možno v antológii považovať tri úvodné štúdie (I. Berlin: *Dva pojmy slobody*, J. Rawls: *Teória spravodlivosti*, R. Nouzick: *Anarchia, štát a utópia*). Odráža sa v nich časť základných ideových východísk súčasného liberálneho politicko-filozofického myslenia.

Rozsiahla úvaha I. Berlina v čase svojho vzniku znamenala obnovenie záujmu o liberálne myslenie všeobecne. I. Berlin v nej predstavuje dve podľa neho centrálné historicko-politické línie (negatívnu a pozitívnu) vývoja názorov zaoberajúcich sa problematikou slobody. V tomto duchu formuluje dve základné otázky. Pojem negatívnej slobody ozrejmuje odpoveďou na otázku: "Aká je oblasť, v rámci ktorej je, alebo by malo byť subjektu - človeku alebo skupine ľudí - dovolené robiť to, čo sú schopní robiť, alebo byť tým, čím sú schopní byť, a to bez zasahovania iných ľudí?" Pojem pozitívnej slobody sa pokúša obsiahnuť odpoveďou na otázku: "Čo alebo kto je zdrojom kontroly alebo zasahovania, ktoré môže niekomu určiť, aby robil to alebo ono a aby bol radšej tým ako tamtým?" V odpovediach na ne, v historickom kontexte, v prepojení na filozofické teórie o slobode a politické skúsenosti vytvoril sumariujúci myšlienkový celok tejto témy.

Východiskom úvah I. Berlina je idea o politickej teórii ako oblasti morálnej filozofie. Politická teória sa podľa jeho slov začína objavom alebo uplatnením morálnych pojmov vo sfére politických vzťahov. Je však dôležité poznamenať, že dôraz na morálne princípy vo fungovaní spoločenských vzťahov je jednou z nosných myšlienkových línií, ktorá sa tiahne celým liberálnym myslením.

Časti z rozsiahlej práce J. Rawlsa *Teória spravodlivosti* sú vybrané tak, že aj čitateľ, ktorý nepozná celú prácu, je oboznámený s východiskovými myšlienkami výstavby Rawlsovej teórie spravodlivosti. Svoju koncepciu spravodlivosti Rawls postavil na zmluvnom princípe. Nie je to myšlienka úplne nová, avšak jeho cieľom je, ako sám priznáva, posunúť známe teórie spoločenskej zmluvy Locka, Rousseaua a Kanta na abstraktnejšiu rovinu. Rawlsovi sa skutočne podarilo výrazne rozpracovať obsahovú rovinu tejto problematiky a vytvoriť princípy, ktoré umožňujú analýzu problémov modernej doby.

V plnom rozsahu si uvedomuje fakt, že nemožno vylúčiť presadzovanie osobných záujmov jednotlivcami pri koncipovaní princíпов spravodlivosti v sociálnej kooperácii. Za pravé princípy spravodlivosti preto Rawls považuje tie, ktoré boli zvolené ako výsledok férovej dohody - vyjednávania a zároveň boli zvolené v stave, ktorý opisuje ako "pôvodný stav", ako "férovú východiskovú situáciu".

Jeho teória ma rovnako veľa prívržencov ako odporcov, v podstate neexistuje text zaoberajúci sa problematikou spravodlivosti, ktorý by sa aspoň sčasti neopieral o Rawlsove teoretické východiská.

Možno povedať, že ako reakcia na Rawlsovu teóriu vznikla kniha R. Nozicka *Anarchia, štát a utópia*. Nozick v nej prezentuje názory protichodné Rawlsovým, na rozdiel od jeho jednotlivcov fungujúcich v sociálnej kooperácii kladie dôraz na slobodné rozhodnutia jednotlivcov, teda na prísny individualizmus.

Rovnako v štúdií R. Rortyho *Priorita demokracie pred filozofiou*, ktorá završuje celú publikáciu, sú myšlienky autora úzko späté so spomenutou prácou J. Rawlsa. Rorty v podstate predkladá analýzu hlavných ideových prúdov v liberálnom sociálnom myslení. Morálne kvality a občianska cnosť sú základom, o ktorý sa opierajú, polarizácia však nastáva pri ich chápaní a v ich realizácii vo verejnom živote.

Na základe prístupu k riešeniu otázok morálnych kvalít a občianskej cnosti, ktoré sa považujú za základ fungovania verejnej politiky, dochádza podľa Rortyho k polarizácii liberálnej sociálnej teórie. Predstavuje tri typy liberálnej sociálnej teórie - absolutizujúcu, pragmatickú, tretí typ reprezentuje komunitarizmus.

V našich podmienkach nemá liberalizmus silnú tradíciu - ani sociálnu, ani politickú či filozofickú, a preto rozhodnutie vydať takto zameranú antológiu s cieľom sprístupniť jeho ideové posolstvo je prospešné pre každého, kto hľadá východisko v novej politickej situácii, kto sa zaujíma o liberálne zameranú politiku a filozofiu, komu nie je ľahostajná budúca duchovná kvalita života.

Publikácia nie je svojím obsahom určená len pre úzky okruh v problematike zainteresovaných čitateľov.

Slávka Hadušovská

Slávka Hadušovská
Spoločenskovedný ústav SAV
Karpatská 5
04 001 Košice
SR

ĎALŠIA SPRÁVA O STAVE SVETA

D. H. MEADOWSOVÁ, D. L. MEADOWS, J. RANDERS: Překročení mezí. Konfrontace globálního kolapsu s představou trvale udržitelné budoucnosti. Praha, Argo 1995, 319 s.

Kniha *Překročení mezí* je dielom autorov tímu vedcov zapojených do výskumu, ktorého výsledkom bol počítačový model WORLD 3 a v roku 1972 aj prvá správa Rímskeho klubu *Hranice rastu* (The Limits to Growth), ktorej podtitul znel *Správa Rímskeho klubu o stave ľudstva*. Táto správa na seba strhla veľkú pozornosť svetovej verejnosti. Hlavným terčom jej kritiky bol stále väčší nárast hospodárstva. Autori konštatovali, že pokiaľ vývoj pôjde naďalej cestou zvyšovania rastu, vyčerpajú sa surovinné zdroje a zároveň príroda podľahne ťarche odpadu. Súbežne bol vystavený kritike nekontrolovateľný nárast obyvateľstva v krajinách tretieho sveta. Predpokladané